

ŞEVKET EFENDİ

(bk. MEHMED ŞEVKET EFENDİ).

ŞEYH ARSLÂN

(الشيخ أرسلان)

Şeyh Arslân b. Ya'kûb
b. Abdillâh b. Abdîrrahmân el-Ca'berî
ed-Dimaşki et-Türkmânî
(ö. 550/1155 [?])

Tevhide dair risâlesiyle tanınan
Türk asıllı sûfî.

Ca'ber Kalesi'nde doğdu. Adından ve Türkmânî lakabından Türkmen kökenli olduğu anlaşılmaktadır. Adı Arapça kaynaklarda Ersân, Reslân, Ruslân şeklinde de geçmektedir. Hayatına dair bilinenlerin önemli bir kısmı Şemseddin İbn Tolun'un (ö. 953/1546) *Ğāyetü'l-beyân fî tercemeti's-Şeyh Arslân ed-Dimaşki ehadî erkânî's-şûfiyye* adlı eserine dayanmaktadır. Şeyh Arslân'ın ailesi, Şam bölgesinin Selçuklu Sultanı Melikşah tarafından 479 (1086) yılında fethinin ardından buraya iskân edilen Türkmen mücahidlerdendi. Çocukluğu ve gençliği Ca'ber Kalesi'nde geçti, daha sonra diğer Türkmenler'le beraber Şam'a göç etti ve geçimini marangozlukla sağlamaya başladı. Devam eden Haçlı seferleri onun düzenli bir öğrenim görmesine imkân vermedi. Haçlılar'ın Şam'ı işgaline karşı maddî ve mânevî cihadda bulunduğu için "Şam'ın hâmisî" diye tanındı. Şemseddin İbn Tolun, Ebû Ahmed Mahmûd el-Kürdî eş-Şeybânî'den naklen Şeyh Arslân'ın şu kerametini nakleder: Bir gün Şeyh Reslân'ı Şam'ın dışında gördüm, elindeki taşları ileriye doğru fırlatıyordu. Ona ne yaptığını sordum, "Bunlar Frenkler'e attığım oklardır" dedi. O günlerde Frenkler sahil kıyılarını işgal ettiğinden müslüman askerler onlarla savaşıyordu. Bazı askerler bu taşların Haçlı süvarilerinin başına düştüğünü, hem süvariye hem de atını öldürdüğünü söylemiş, rivayete göre bu şekilde pek çok Haçlı süvari bertaraf edilmiştir (*Ğāyetül-beyân*, s. 58). Yine İbn Tolun'un rivayetine göre bir gün ağaçları kestiği bıçkı kendisine üç defa, "Sen bunun için mi yaratıldın?" deyip üç parçaya bölünerek kullanılamaz hale gelmiştir.

Bu olayı mânevî bir işaret olarak kabul eden Şeyh Arslân kendini tamamen seyrûsülûkle kemale ermeye verdi. Bu yoldaki üstadı Ebû Âmir el-Müeddib isminde bir sûfidir. Arslân, samimiyeti ve ciddiyetiyle Ebû Âmir'in en önde gelen müridi oldu, vefatından sonra da onun irşad postuna

oturdu. Derbülhacer diye bilinen yakın bölgedeki caminin bir köşesinde ibadetle meşgul olmaya başladı. Kendisiyle aynı camide ibadet eden devrin önemli sûfilerinden Şeyh Ebû'l-Beyân ile dost oldukları anlaşılmaktadır. Şeyh Abdullah Betâyihi bazan Kan mağarasına gittiklerini, orada Hızır ile buluşup bir talebe gibi önünde diz çöktüklerini ve ona bilmedikleri şeyleri sorduklarını, Hızır'a Ebû Abbas diye hitap ettiklerini, Hızır'ın bir kuş gibi uçarak onlara geldiğini rivayet eder. Bu durumda Şeyh Arslân'ın mânevî eğitimini sadece şeyhinden değil Hızır'dan da aldığını ve Üveysî olduğunu söylemek mümkündür. 550 ile (1155) 560 (1165) yılları arasında vefat eden Şeyh Arslân, Ebû Âmir için yaptırdığı türbede onun yanına defnedildi. Türbe bugün hâlâ ayakta olup ziyaret edilmektedir. Şeyh Arslân çağdaşı Abdülkâdir-i Geylânî, Ahmed er-Rifâî gibi şöhet kazanmamışsa da döneminin tasavvuf kültürüne önemli katkılarda bulunmuştur. Bütün kaynaklar, onun Şam'ın büyük şeyhlerinden tasarruf sahibi bir kişi olduğunu hususunda hemfikirler. İbn Tolun ona nisbetle Reslâniyye adı verilen bir tarikatın bulunduğunu bildirir, kendisinin de bu tarikata intisap ettiğini ve Reslâniyye hırkasını Ebû'l-Feth Muhammed b. Muhammed el-İskenderî'den giydiğini söyler. Ancak fiilen böyle bir tarikat teşekkül etmemiş veya ettiyse de devam etmemiştir.

Şeyh Arslân *Risâletü't-tevhîd* adlı kısa risâlesiyle tanınır. Risâlede konuların kısa, fakat güçlü bir ifade ile anlatılması, Türk kökenli olmasına rağmen Arap dilini ustaca kullanması eserin şöhetinin önemli sebeplerindendir. Şirk-i haff, iman ve yakın, şeriat ve hakikat, mümin, ârif, makamlar, ilim, amel, fenâ, ihlâsın dereceleri, muhabbet, belâ, nimet, kul, şeriat, tarikat, mârifet, avam, havas ve havâssü'l-havas konularının ele alındığı risâlenin temel konusu "şirk-i haff" ve "fenâ"dır. Şeyh Arslân'a göre sülûkün en önemli hedefi insanın şirk-i hafiden kurtulmasıdır. Sâlikin, nefsanî arzu ve hayallerini yok etmesi yanında kendine mahsus bir varlığı olduğu vehminden de kurtulması gerekir. Risâle, Muhyiddin İbnü'l-Arabî öncesi dönemde vücûdî tevhide esas alan bir metindir ve bu yönüyle de önemlidir. Tarikat anlayışını, "Tarikatımız muhabbetten ibarettir, amel değildir; fenâdır, bekâ değildir" şeklinde ifade eden Şeyh Arslân'ın bu sözlerinden aşk ve cezbeye öncelik veren Şüttâr tarihini ve melâmet yolunu benimsediği anlaşılmaktadır.

Risâletü't-tevhîd'in İstanbul kütüphanelerinde birçok yazma nüshası ve şerhi bulunmaktadır (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 384, vr. 162^b-166^a). Bunların en önemlisi, Zekerîyyâ el-Ensârî'nin *Fethu'r-rahmân bi-şerhi Risâleti'l-Velî Arslân* adlı şerhi olup (Kahire 1317) Ulvân el-Hamevî'nin şerhiyle birlikte İngilizce'ye çevrilmiştir (bk. bibl.). Suriyeli araştırmacı İzzet Husariyye, Abdülganî en-Nablusî'nin *Hamretü'l-hân ve rennetü'l-elhân şerhu Risâleti's-Şeyh Arslân ed-Dimaşki*, Zekerîyyâ el-Ensârî'nin *Fethu'r-rahmân*, Ali b. Sadaka'nın *Nihâyetü'l-beyân fî şerhi risâleti Arslân*, Ulvân el-Hamevî'nin *Şerhu'r-Reslâniyye* adlı şerhlerini tek cilt halinde neşretmiştir (*Şurûhu Risâlati's-Şeyh Arslân*, Şam 1969). Ebû's-Safâ İbrâhim el-İrâkî'nin *Lemhu'l-burhânî'l-ferîd fî şerhi kelimâti's-Şeyh Reslân fi't-tevhîd*'i de risâlenin diğer önemli bir şerhidir. Ahmed b. Allân el-Mekkî en-Nakşibendî'nin *Şerhu Risâleti Reslân*'ı (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1508, vr. 112^b-128^a) kısa bir şerhtir. Tevhid risâlesinin metni Nablusî şerhiyle birlikte basılmıştır (*Telhişu şerhi risâleti's-Şeyh Reslân*, İstanbul 1321).

BİBLİYOGRAFYA :

Shaikh Wali Raslân ad-Dimashqi, *Concerning the Affirmation of Divine Onenes*, Shaikh Wali Raslân ad-Dimashqi with the Commentaries of Shaikh Zakariyyâ al-Ansârî and Shaikh Ali b. Atiyya Alawan al-Hamawî (trc. Muhtar Holland), Florida 1997; Necmeddin-i Kübrâ, *Tasavvufi Hayat* (trc. Mustafa Kara), İstanbul 1980, s. 42; Safedî, *el-Vâfi*, VIII, 345; Sübkî, *Tabakât*, IV, 318; Şemseddin İbn Tolun, *Ğāyetü'l-beyân fî tercemeti's-Şeyh Arslân ed-Dimaşki* (nşr. Ahmed İbiş), Dimaşk 1405/1984, s. 47- 48, 58; a.mlf., *el-Fülkü'l-meşhûn* (nşr. M. Hayr Ramazan Yûsuf), Beyrut 1416/1996, s. 51; Tâzîfî, *Kalâ'idü'l-cevâhir* (nşr. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, *Surrü'l-esrâr ve mazharü'l-envâr* içinde), Beyrut 1426/2005, s. 333-335; Şarânî, *Tabakâtü'l-kübrâ* (trc. Abdülkadir Akçiçek), İstanbul 1969, II, 682-689; M. Abdürraûf el-Münâvî, *el-Kevâkibü'd-dürriyye* (nşr. Abdülhamîd Sâlih Hamdân), Kahire, ts. (el-Mektebetü'l-Ezheriyye), II, 85; Abdülganî b. İsmâil en-Nablusî, *Risâletü't-tevhîd: Hamretü'l-hân ve rennetü'l-elhân şerhu risâleti's-Şeyh Arslân ed-Dimaşki* (nşr. Muhammed Şeyhânî), Dimaşk 1999, s. 32-36; Harîrîzâde, *Tibyân*, II, vr. 43^b-44^a; Ebû's-Safâ İbrâhim el-İrâkî, *Lemhu'l-burhânî'l-ferîd fî şerhi kelimâti's-Şeyh Reslân fi't-tevhîd*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 704, vr. 69; İzzet Husariyye, *İmâmü's-sâlikîn ve şeyhu'l-mücâhidin, eş-Şeyh Arslân ed-Dimaşki*, Dimaşk 1965, s. 70, 72, 78, 86, 101; M. Edîb Âlû Takıyyüddin el-Hisnî, *Müntehabâtü't-tevârîh li-Dimaşk*, Beyrut 1379/1979, II, 473; Zirikî, *el-A'lâm* (Fet-hullah), I, 288; Hasan Zekî es-Savvâf, *Dimaşk: Akdemü 'âşime fi'l-âlem*, Beyrut 1424/2004, s. 121-123; Reşat Öngören, "Tarikat", *DİA*, XL, 97; Eric Geoffroy, "Arslân al-Dimashqi, Shayk", *The Encyclopaedia of Islam Three*, Leiden 2009, fas. 4, s. 66-67.

SÜLEYMAN DERİN